

Р. П. Лаврьонов

адвокат, аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Класичного приватного університету
ORCID ID: 0000-0002-3953-6318

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ВІЙСЬКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРЯДКОМ КОРИСТУВАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА

У статті здійснено комплексний аналіз суб'єктивної сторони військових правопорушень, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна, з урахуванням теоретичних підходів, правозастосовної практики та міжнародного досвіду. Досліджено поняття суб'єктивної сторони військових злочинів, її структурні елементи та форми вини, що мають безпосереднє значення для кримінально-правової кваліфікації діянь військовослужбовців. Розглянуто особливості розмежування умисних і необережних злочинів у військовій сфері, що є ключовим аспектом при визначенні ступеня відповідальності осіб, які вчинили правопорушення, пов'язані з військовим майном.

Проаналізовано нормативно-правову базу України щодо кримінальної відповідальності за військові злочини, визначено основні проблеми правозастосовної практики та окреслено шляхи їх подолання. Акцентовано увагу на прогалинах у чинному законодавстві, зокрема на відсутності чітких критеріїв для розмежування навмисного та необережного спричинення шкоди військовому майну. Досліджено судову практику щодо кваліфікації військових правопорушень, що свідчить про неоднозначність трактування суб'єктивної сторони злочинів у різних судових рішеннях.

Окрему увагу приділено психологічним аспектам впливу бойових умов на формування вини військовослужбовців. Визначено, що бойовий стрес, психоемоційне виснаження та екстремальні умови можуть суттєво впливати на здатність військових осіб усвідомлювати характер і наслідки своїх дій. Запропоновано розширити механізми проведення військових психологічних експертиз, що дозволить об'єктивніше оцінювати рівень відповідальності військовослужбовців у випадках порушень, пов'язаних із військовим майном.

Здійснено порівняльний аналіз міжнародного досвіду регулювання військових злочинів, зокрема практики країн НАТО та Європейського Союзу. Встановлено, що в державах із розвиненою системою військової юстиції застосовуються спеціалізовані військові трибунали, які дозволяють більш ефективно розглядати справи військовослужбовців. У країнах ЄС значну увагу приділяють розмежуванню рівнів відповідальності та залученню спеціалізованих експертних оцінок для визначення суб'єктивної сторони злочинів.

Розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення кримінально-правового регулювання військових злочинів в Україні.

Запропоновано запровадження окремого інституту військових судів, які б займалися правопорушеннями у військовій сфері, а також удосконалення Кримінального кодексу України з урахуванням диференціації відповідальності за військові злочини залежно від ступеня вини та бойових обставин. Обґрунтовано необхідність запровадження військово-психологічних експертиз як обов'язкового елементу у кваліфікації військових злочинів, що дозволить враховувати вплив екстремальних умов на поведінку військовослужбовців.

Отримані результати дослідження мають практичне значення для вдосконалення кримінального законодавства, судової практики та механізмів правозастосування у військовій сфері. Викладені пропозиції сприятимуть посиленню військової дисципліни, підвищенню ефективності боротьби з військовими правопорушеннями та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Ключові слова: військові правопорушення, суб'єктивна сторона злочину, кримінальна відповідальність, військове майно, військова юстиція, умисел, необережність, бойові умови, військові трибунали, правозастосовна практика, психологічна експертиза, міжнародні стандарти, кваліфікація злочину, кримінальне законодавство, військовий суд.

Постановка проблеми. Військові правопорушення, пов'язані з порядком користування та зберігання військового майна, становлять одну з ключових загроз для обороноздатності держави, особливо в умовах воєнного стану. Суб'єктивна сторона таких правопорушень є одним із визначальних елементів кримінально-правової кваліфікації, адже саме вона дозволяє розмежувати умисні злочини та діяння, вчинені з необережності. Від правильної оцінки форми вини залежать не лише вид і розмір кримінальної відповідальності, а й ефективність превентивних заходів, спрямованих на зменшення втрат військового майна.

Зміни у воєнному законодавстві України, посилення контролю за використанням військового майна та підвищені ризики корупційних і недбалих дій в умовах війни вимагають ґрунтовного аналізу суб'єктивної сторони відповідних злочинів. Необхідність диференціації відповідальності за умисні та необережні правопорушення у військовій сфері актуалізує питання уточнення доктринального розуміння суб'єктивної сторони злочину.

Також особливої уваги потребує дослідження впливу психологічних чинників на здатність військовослужбовців адекватно оцінювати наслідки своїх дій у стресових умовах бойових дій.

Сучасна судова практика засвідчує, що встановлення форми вини у справах, пов'язаних із неналежним використанням та зберіганням військового майна, викликає значні труднощі. У деяких випадках складно розмежувати злочинну недбалість від об'єктивно зумовлених факторів, пов'язаних із бойовими умовами, що може призводити до неоднозначності у кваліфікації злочинів та призначенні покарання. Водночас питання про наявність прямого чи непрямого умислу у військових злочинах залишається предметом дискусій серед учених-правників.

Крім того, аналіз міжнародного досвіду регулювання суб'єктивної сторони військових злочинів (зокрема, практики країн НАТО та ЄС) свідчить про доцільність розробки спеціальних критеріїв для оцінки рівня вини військовослужбовців з урахуванням воєнного контексту. В Україні такі механізми ще не набули належного розвитку, що ускладнює ефективне правозастосування та може спричиняти правову невизначеність.

Таким чином, актуальність дослідження суб'єктивної сторони військових правопорушень, пов'язаних із порядком користування

та зберігання військового майна, зумовлена необхідністю вдосконалення кримінально-правової кваліфікації таких діянь, розробки механізмів розмежування умислу та необережності, а також впровадження нових підходів до оцінки психоемоційного стану військових під час вчинення правопорушень.

Вступ. Функціонування військового сектора держави, особливо в умовах воєнного стану, передбачає суворий контроль за порядком використання та зберігання військового майна. Зловживання, недбалість або навмисне пошкодження матеріальних ресурсів можуть призводити до катастрофічних наслідків, ставлячи під загрозу обороноздатність країни.

Військові правопорушення, що стосуються порядку користування та зберігання військового майна, є однією з найважливіших категорій кримінально-правових діянь, які потребують чіткої кваліфікації. Визначення суб'єктивної сторони таких правопорушень відіграє ключову роль у розмежуванні кримінальної відповідальності та застосуванні справедливих санкцій відповідно до ступеня вини військовослужбовця.

У кримінальному праві суб'єктивна сторона злочину розглядається як психічне ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків. Вона включає в себе вину, мотив і ціль, які в сукупності формують внутрішній зміст протиправного діяння.

При цьому особливу складність викликає диференціація між прямим і непрямим умислом, а також між злочинною самовпевненістю та злочинною недбалістю. У військовій сфері ці аспекти мають специфічний характер, оскільки на рішення військовослужбовців можуть впливати бойові умови, стресові фактори, рівень підготовки та дисциплінарний контекст.

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні у зв'язку з широкомасштабною агресією Російської Федерації, питання кримінально-правової кваліфікації військових злочинів набуває особливої актуальності. Значне посилення контролю за збереженням і використанням військового майна, зростання ризиків його втрати або пошкодження, а також необхідність оперативного реагування на виклики бойових дій створюють нові правові проблеми. З одного боку, існує потреба у посиленні відповідальності за умисні військові злочини, з іншого – необхідно враховувати об'єктивні обставини, що можуть обмежувати здатність військовослужбовця раціонально оцінювати свої дії.

Аналіз національного законодавства та судової практики свідчить, що розмежування умислу та необережності у військових правопорушеннях нерідко викликає труднощі.

Наприклад, втрата військової техніки через недбале ставлення командира підрозділу може мати як ознаки злочинної недбалості, так і виправданий характер, якщо вона була зумовлена об'єктивними умовами ведення бойових дій. Водночас існують випадки, коли дії військовослужбовців спрямовані на умисне пошкодження або незаконне використання військового майна, що потребує жорстких кримінально-правових заходів. У країнах НАТО такі злочини підпадають під спеціалізовані військові трибунали, що забезпечують швидке й ефективне правосуддя, тоді як в Україні правозастосовна практика у цій сфері ще розвивається.

Відповідно, наукове дослідження суб'єктивної сторони військових правопорушень, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна, є необхідним для вдосконалення правозастосовної практики та уточнення кваліфікаційних підходів.

Аналіз теоретичних засад кримінальної відповідальності, судових рішень і міжнародного досвіду дозволить не лише поглибити розуміння психічного ставлення військовослужбовців до своїх дій, але й сприятиме формуванню правових рекомендацій для вдосконалення законодавства України у сфері військової юстиції.

Метою дослідження є комплексний кримінально-правовий аналіз суб'єктивної сторони військових правопорушень, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна, з урахуванням особливостей правозастосовної практики, судових рішень та міжнародного досвіду.

Завдання дослідження. У межах статті визначено такі завдання:

- дослідити правове регулювання військових злочинів, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна, відповідно до Кримінального кодексу України та міжнародних стандартів;
- встановити критерії розмежування умисних і необережних військових правопорушень, з урахуванням особливостей їх кваліфікації;
- здійснити аналіз судової практики щодо застосування кримінального законодавства до військових злочинів, що стосуються порядку використання та зберігання військового майна;

- оцінити вплив бойових умов і психологічних факторів на суб'єктивну сторону військових злочинів;

- розробити пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правового регулювання військових правопорушень в Україні на основі міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика військових правопорушень, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна, є предметом наукових дискусій у межах кримінального права, військової юстиції та правозастосовної практики.

В українській та зарубіжній літературі значну увагу приділено питанням визначення суб'єктивної сторони військових злочинів, її впливу на кримінально-правову кваліфікацію та практичному застосуванню відповідних норм законодавства.

Дослідженнями, що ґрунтовно розкривають поняття суб'єктивної сторони злочину у військовій сфері, є роботи Харитонова С.О., який у своїй монографії аналізує загальні тенденції розвитку кримінального законодавства у сфері військових злочинів, зокрема форми вини та їхню роль у правозастосовній діяльності. Він акцентує увагу на необхідності врахування специфіки військової служби при визначенні ступеня вини особи у військових правопорушеннях[1].

Колодяжний М.Г. досліджує проблематику детермінації та запобігання військовим злочинам в Україні, наголошуючи на труднощах у розмежуванні умислу та необережності у справах, пов'язаних із втратою або пошкодженням військового майна.

У своїх висновках він підкреслює, що чинна система кримінальної відповідальності потребує вдосконалення в частині врахування бойових умов та психоемоційного стану військовослужбовців [2].

Особливий акцент на міжнародному правовому регулюванні військових правопорушень зроблено в роботах Піддубної М.І., яка досліджує специфіку воєнних злочинів у кримінальному праві України та їх відповідність міжнародним стандартам.

Вона аналізує механізми притягнення до відповідальності військових осіб за правопорушення, пов'язані із користуванням військовим майном, у країнах НАТО, наголошуючи на важливості адаптації цих механізмів до українських реалій [3].

В аспекті психологічних чинників, що впливають на суб'єктивну сторону військових злочи-

нів, слід відзначити дослідження Садової Т.С., яка розглядає вплив бойового стресу, психоемоційного навантаження та посттравматичних розладів на поведінку військовослужбовців. Вона обґрунтовує необхідність удосконалення судової практики з урахуванням психологічної експертизи у справах, де поведінка військових могла бути обумовлена екстремальними умовами воєнного часу [4].

Питання правозастосування щодо військових правопорушень розкрито у працях Галабали І.П., який аналізує судову практику щодо кваліфікації злочинів, пов'язаних із порядком зберігання та використання військового майна. Він звертає увагу на проблеми доказування умислу у таких справах та необхідність розробки більш чітких критеріїв для оцінки суб'єктивної сторони злочину [5].

Зарубіжні дослідження також пропонують цікаві аспекти аналізу суб'єктивної сторони військових злочинів.

У країнах НАТО значна увага приділяється військовим трибуналам, які займаються кримінальним переслідуванням військовослужбовців за правопорушення, пов'язані із зловживанням військовим майном.

Праці західних науковців, зокрема дослідження С. Метью та Дж. Гріффіта, акцентують увагу на важливості об'єктивного розгляду бойових обставин при оцінці рівня вини військових у судових процесах [6].

Таким чином, аналіз наукової літератури свідчить про комплексний характер проблеми визначення суб'єктивної сторони військових правопорушень, що поєднує кримінально-правові, психологічні та військово-адміністративні аспекти.

Незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері, залишається низка невирішених питань, пов'язаних із розмежуванням умисних та необережних військових злочинів, впливом бойових умов на їхню кваліфікацію та необхідністю гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Це зумовлює потребу у подальших дослідженнях, спрямованих на вдосконалення механізмів кримінальної відповідальності за військові правопорушення, що стосуються порядку користування та зберігання військового майна.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на аналізі нормативно-правових актів, судової практики, наукових публікацій та міжнародних документів, що регулюють кримінальну відповідальність за військові правопорушення.

Основну матеріальну базу становлять положення Кримінального кодексу України, норми міжнародного гуманітарного права та акти, що визначають порядок зберігання й використання військового майна. Особливу увагу приділено матеріалам судової практики, які дозволяють дослідити проблематику кваліфікації суб'єктивної сторони військових злочинів.

Методологічну основу становить комплекс правових і міждисциплінарних підходів.

Догматичний метод застосовано для аналізу кримінального законодавства, що дозволило визначити правові особливості суб'єктивної сторони військових правопорушень. Порівняльно-правовий аналіз використано для зіставлення підходів України та зарубіжних країн до кваліфікації військових злочинів. Вивчення судової практики дало змогу виявити труднощі в розмежуванні умислу та необережності, а також особливості застосування кримінальних санкцій.

Соціологічні та психологічні аспекти проблеми досліджувалися з урахуванням впливу бойового стресу та психоемоційного навантаження на поведінку військовослужбовців.

Це дозволило оцінити, наскільки об'єктивно можна встановити суб'єктивну сторону злочину в умовах бойових дій. Використання системно-структурного підходу сприяло глибшому розумінню взаємозв'язку між правовими та психологічними чинниками у визначенні ступеня вини військовослужбовців. Метод прогнозування застосовано для розробки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Запропонований методологічний підхід забезпечив комплексне висвітлення проблеми, дозволивши оцінити її з позицій кримінального права, військової юстиції та психології.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктивна сторона військових правопорушень охоплює психічне ставлення особи до власних дій та їхніх наслідків. У кримінальному праві цей елемент визначає форму вини та впливає на правову кваліфікацію діяння. Військові злочини можуть вчинятися як умисно, так і через необережність, що вимагає чіткого розмежування між цими формами для коректного застосування санкцій.

Умисел у військових злочинах може бути прямим або непрямым. Прямий умисел передбачає, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його наслідки і бажає або свідомо допускає їх

настання. Наприклад, умисне знищення військового майна з метою уникнення бойових завдань є злочином із прямим умислом.

Непрямий умисел має місце, коли особа передбачає можливість настання шкідливих наслідків і свідомо їх допускає, не маючи прямого наміру заподіяти шкоду. Необережність у військових злочинах поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість.

Розмежування умислу і необережності у військових злочинах є принципово важливим для визначення ступеня вини військовослужбовця та обрання відповідного покарання. Судова практика засвідчує труднощі у встановленні меж між грубою недбалістю та непрямим умислом, особливо в умовах бойових дій або форс-мажорних обставин.

У наведеній таблиці 1 представлено основні форми вини у військових злочинах.

Психологічний стан військовослужбовця значною мірою впливає на формування його суб'єктивного ставлення до вчинених дій. В умовах бойових дій фактори стресу, втоми, страху або посттравматичних розладів можуть змінювати сприйняття ситуації, що впливає на рівень відповідальності.

Висока інтенсивність бойових дій, необхідність швидко ухвалювати рішення та емоційна напруга нерідко призводять до того, що військові допускають помилки, які можуть бути кваліфіковані як військові злочини.

Наприклад, солдат, який через нервову перенапругу втрачає контроль над ситуацією та залишає позицію, може сприймати свої дії як єдиний можливий спосіб виживання, тоді як з юридичної точки зору це розцінюється як дезертирство.

У дослідженнях військових психологів зазначено, що бойовий стрес може викликати викривлене сприйняття реальності, знижу-

вати когнітивні функції та впливати на рівень самоконтролю. Саме тому в багатьох країнах, зокрема у США та Великій Британії, до судових процесів над військовослужбовцями залучають військових психологів, які оцінюють стан обвинуваченого та його здатність усвідомлювати свої дії під час вчинення злочину. У цьому контексті значну роль відіграє психологічна експертиза, яка може допомогти визначити, чи впливали зовнішні фактори (бойова втома, шок, ПТСР) на здатність військового усвідомлювати незаконність своїх дій. Введення психологічного аналізу в процес кваліфікації військових злочинів в Україні дозволило б враховувати реальні умови, в яких діяли обвинувачені, та розмежовувати випадки, коли злочин було вчинено під тиском екстремальних обставин.

На рисунку 1 зображено ключові психологічні фактори, що впливають на суб'єктивну сторону військових правопорушень.

Діаграма демонструє рівень впливу таких факторів, як бойовий стрес, психоемоційне виснаження, посттравматичний синдром (ПТСР), вплив авторитету командирів, швидкість ухвалення рішень і недостатність інформації. Це підкреслює необхідність врахування психологічних обставин при правовій кваліфікації військових злочинів.

Проблематика кримінальної відповідальності за військові злочини, пов'язані із порядком користування та зберігання військового майна, регулюється національним законодавством, зокрема Кримінальним кодексом України. Основні положення щодо кваліфікації таких діянь містяться в розділі XIX, який визначає види військових злочинів, порядок їх кваліфікації та санкції, що можуть бути застосовані до військовослужбовців. Відповідно до статті 413 Кримінального кодексу України, знищення або пошкодження військового майна тягне за собою

Таблиця 1

Форми вини у військових злочинах

Форма вини	Визначення	Приклад у військовій сфері
Прямий умисел	Особа усвідомлює злочинний характер діяння, передбачає наслідки і бажає їх настання	Умисне пошкодження техніки для уникнення бойового завдання
Непрямий умисел	Особа передбачає наслідки своїх дій, допускає їх, хоча не прагне до їх настання	Порушення правил безпеки, що призводить до пошкодження боеприпасів
Злочинна самовпевненість	Особа передбачає можливість шкідливих наслідків, але легковажно розраховує їх уникнути	Перевезення небезпечного вантажу без дотримання правил безпеки
Злочинна недбалість	Особа не усвідомлює можливих наслідків, хоча мала і могла це зробити	Втрата військового обладнання через нехтування службовими обов'язками

Джерело: створено автором

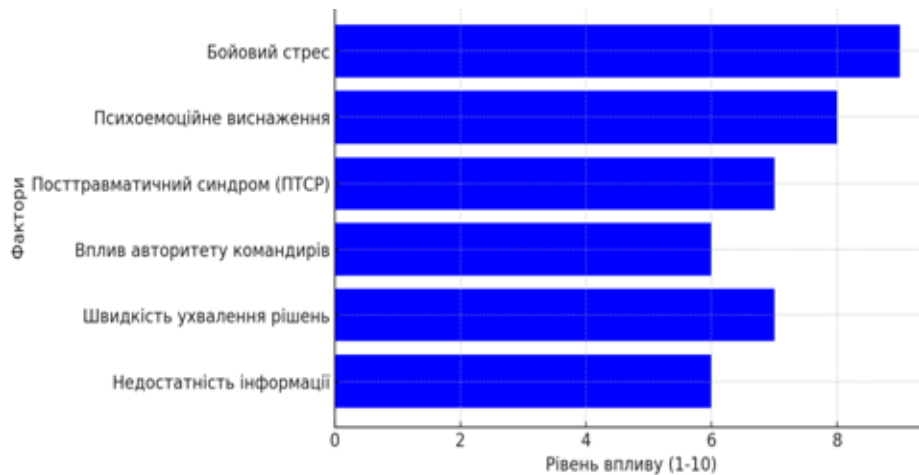

Рис. 1. Психологічні фактори, що впливають на суб'єктивну сторону військових правопорушень

Джерело: створено автором на основі [5-7]

кримінальну відповідальність залежно від ступеня вини, розміру заподіяної шкоди та наявності обтяжуючих обставин.

Правовий режим зберігання військового майна регулюється також нормативними актами Міністерства оборони України, що встановлюють стандарти експлуатації та обліку техніки, озброєння та інших засобів військового призначення.

Порушення цих норм може розглядатися як службова недбалість, якщо доведено відсутність умислу на спричинення шкоди. Аналіз судової практики свідчить, що в багатьох випадках кваліфікація діянь залежить від наявності чи відсутності умислу у військовослужбовця. Судові рішення, ухвалені військовими судами України, демонструють неоднорідність правозастосування у випадках, коли необхідно відрізнити необережність від умислу при втраті або пошкодженні військового майна.

Варто відзначити, що міжнародні правові акти, зокрема Римський статут Міжнародного кримінального суду, також містять положення, які можуть бути застосовані до розгляду військових злочинів, зокрема щодо знищення військового майна та невиконання наказів, що призвело до матеріальних втрат. Досвід держав-членів НАТО демонструє, що військова юстиція в цих країнах діє за принципом диференційованого підходу до оцінки вини, беручи до уваги умови бойових дій та оперативну ситуацію.

Правозастосовна практика свідчить, що кваліфікація військових правопорушень, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна, потребує детального розгляду

суб'єктивної сторони злочину. Одним із ключових питань залишається визначення наявності чи відсутності умислу у діях військовослужбовця.

У випадках, коли особа свідомо ухиляється від виконання обов'язків або вчиняє дії, спрямовані на пошкодження або незаконне використання військового майна, йдеться про умисний злочин.

Прикладом може бути умисне розукомплектування техніки з метою продажу запчастин або її пошкодження з метою уникнення бойового застосування.

Водночас, у ситуаціях, коли шкода військовому майну заподіяна через недбале ставлення до службових обов'язків, йдеться про злочин, вчинений з необережності.

Особливу складність становить визначення межі між злочинною самовпевненістю та злочинною недбалістю. У військовій сфері це має критичне значення, оскільки військовослужбовці можуть діяти в екстремальних умовах, що обмежують їхню здатність до раціонального прийняття рішень.

Враховуючи це, одним із перспективних напрямів удосконалення судової практики є розробка методичних рекомендацій для військових судів щодо встановлення суб'єктивної сторони злочинів, що дасть змогу забезпечити більш уніфікований підхід до кваліфікації діянь.

На рисунку 2 зображено співвідношення частоти випадків умисних і необережних військових злочинів за даними судової практики.

Як видно, значна частина військових правопорушень кваліфікується як умисні, що свідчить про необхідність більш чіткого розмежування

Рис. 2. Співвідношення умисних і необережних військових злочинів

Джерело: створено автором на основі [4-6]

між формами вини для забезпечення об'єктивного правозастосування

Військове законодавство держав-членів НАТО та Європейського Союзу передбачає суворі механізми контролю за збереженням військового майна, чітку диференціацію між умисними та необережними військовими злочинами, а також спеціалізовані військові трибунали, що здійснюють правосуддя щодо військовослужбовців.

У країнах з розвинутою військовою юстицією, зокрема у США, Великій Британії, Німеччині та Франції, функціонують спеціальні органи військової прокуратури, які займаються розслідуванням і кваліфікацією військових злочинів.

Нормативна база військової юстиції країн НАТО базується на підходах, згідно з якими військові злочини класифікуються залежно від тяжкості, враховуються бойові обставини, а також застосовується система диференційованих покарань. У США діє Єдиний кодекс військової юстиції (UCMJ), що містить положення про відповідальність військовослужбовців за умисні та необережні правопорушення, а також визначає спеціальні процедури оцінки вини. Зокрема, умисне знищення військового майна розглядається як саботаж і тягне за собою суворі покарання, тоді як пошкодження через недбалість може мати менш жорсткі санкції.

У Великій Британії та Німеччині військові злочини розглядаються як окрема категорія в межах кримінального законодавства. Особливу увагу приділено встановленню суб'єктивної сторони злочину, для чого у судових проце-

сах використовуються військово-психологічні експертизи та оцінка бойових умов.

У Франції діє система військових судів, які розглядають злочини, вчинені військовослужбовцями, з урахуванням особливостей їхньої служби, рівня відповідальності та бойових обставин.

В Україні основні підходи до регулювання військових злочинів визначаються Кримінальним кодексом та підзаконними актами, однак практика розслідування таких злочинів залишається недостатньо диференційованою. Відсутність військових трибуналів та спеціалізованих процедур оцінки бойових обставин може призводити до труднощів у кваліфікації правопорушень.

У таблиці 2 представлено основні відмінності між підходами України та міжнародного досвіду до кваліфікації військових злочинів.

Досвід європейських країн і НАТО демонструє, що ефективна військова юстиція базується на спеціалізованих процедурах оцінки військових правопорушень, чіткій диференціації форм вини та врахуванні бойових обставин під час судового розгляду.

З урахуванням міжнародного досвіду та особливостей воєнного стану в Україні, існує необхідність удосконалення правового регулювання військових злочинів, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна.

Необхідним є також запровадження системи військових експертиз, зокрема психологічних, які дозволили б визначати рівень усвідомленості військовослужбовця під час вчинення пра-

Таблиця 2

Порівняння міжнародного та національного підходів до кваліфікації військових злочинів

Країна / аспект	Наявність військових трибуналів	Диференціація відповідальності	Врахування бойових умов	Спеціальні експертизи (психологічні, технічні)
США	Так	Чітка, окремо для умислу і необережності	Так, бойові обставини розглядаються судом	Так
Велика Британія	Так	Чітка, залежно від тяжкості наслідків	Так, є військові експерти	Так
Німеччина	Так	Висока, з урахуванням обставин	Так	Так
Франція	Так	Відповідно до ступеня вини	Частково	Так
Україна	Ні	Обмежена, без глибокої диференціації	Враховується частково	Вкрай рідко

Джерело: створено автором

Рис. 3. Ключові напрями вдосконалення кримінально-правового регулювання військових злочинів

Джерело: створено автором на основі [8-10]

вопорушення. В умовах бойових дій це відіграє критичну роль, оскільки стресові фактори та інтенсивність конфлікту можуть суттєво впливати на психічний стан особи.

Потребує вдосконалення і нормативна база. Доцільним є розширення положень Кримінального кодексу України щодо чіткої диференціації умисних та необережних військових злочинів, зокрема шляхом запровадження окремих статей, що відображатимуть тяжкість наслідків у кожному випадку.

На рисунку 3 представлено модель реформи військової юстиції в Україні, що враховує ключові міжнародні підходи.

Запропоновані напрями реформування військової юстиції в Україні сприятимуть більш ефективному та справедливому розгляду справ

щодо військових злочинів. Створення спеціалізованих військових трибуналів, запровадження військових експертиз, удосконалення Кримінального кодексу та врахування бойових умов у судочинстві дозволять забезпечити належну правову оцінку дій військовослужбовців. Такі зміни сприятимуть гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, посиленню правового захисту військових і підвищенню рівня правосуддя у сфері військової юстиції.

Висновки. Дослідження суб'єктивної сторони військових правопорушень, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна, дозволило сформулювати низку теоретичних і практичних положень, що мають важливе значення для вдосконалення кримі-

нально-правової відповідальності у військовій сфері.

Аналіз національного законодавства засвідчив, що в Україні відповідальність за військові злочини, зокрема за порушення порядку користування та зберігання військового майна, закріплена у Кримінальному кодексі України. Однак правозастосовна практика демонструє певні труднощі у розмежуванні форм вини, що зумовлено відсутністю чітких критеріїв диференціації між умисними та необережними злочинами у військовій сфері. Відсутність належного нормативного врегулювання цього питання призводить до неоднозначного трактування правопорушень, що, у свою чергу, впливає на правозастосування та справедливість покарання.

Дослідження міжнародного досвіду показало, що в країнах НАТО та Європейського Союзу ефективність військової юстиції досягається завдяки спеціалізованій судовій системі, військовим експертизам, диференційованому підходу до кваліфікації злочинів, а також врахуванню бойових обставин під час розгляду справ.

У країнах, де функціонують військові трибунали, система правосуддя щодо військовослужбовців є більш адаптованою до умов бойових дій, що дозволяє забезпечувати правову визначеність і відповідність санкцій тяжкості вчиненого діяння.

Важливим аспектом дослідження є встановлення впливу психологічних факторів на формування вини у військовослужбовців. Бойовий стрес, психоемоційне навантаження та екстремальні умови служби можуть суттєво впливати на здатність особи усвідомлювати свої дії та передбачати їх наслідки.

Врахування цих обставин при оцінці суб'єктивної сторони злочину є важливим кроком до більш об'єктивної кримінально-правової кваліфікації військових правопорушень. Водночас аналіз судової практики засвідчив відсутність комплексного підходу до залучення військово-психологічних експертиз у справах щодо військових злочинів, що потребує відповідного нормативного закріплення.

Результати дослідження підтверджують необхідність удосконалення кримінального законодавства України в частині регулювання військових злочинів, пов'язаних із порядком користування та зберігання військового майна. Доцільним є запровадження положень, які б забезпечували чітку диференціацію між умисними та необережними військовими злочинами,

а також визначали механізми оцінки впливу бойових умов на поведінку військовослужбовців. Запровадження військових експертиз, зокрема психологічного аналізу стану військових осіб під час вчинення правопорушення, сприятиме більш справедливій оцінці рівня їхньої відповідальності.

З метою вдосконалення правозастосовної практики важливо розробити єдині методичні рекомендації для військових судів щодо кваліфікації злочинів, що стосуються військового майна, з урахуванням міжнародних стандартів та судової практики розвинених країн.

Відповідне вдосконалення законодавства сприятиме підвищенню ефективності військової юстиції в Україні, посиленню дисципліни серед військовослужбовців та мінімізації випадків безкарності у справах щодо неналежного використання військового майна.

Таким чином, результати дослідження підтверджують необхідність комплексного реформування підходів до кримінально-правової кваліфікації військових злочинів, що забезпечить більш справедливе та ефективне застосування кримінальної відповідальності у сфері військового правопорушення.

Список використаної літератури:

1. Харитонов С. О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – Харків, 2019. – 570 с. – [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16872> (дата звернення: 21.02.2025).
2. Колодяжний М. Г. Військові злочини в Україні: детермінація та запобігання // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 4. – С. 191–197. – [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6457> (дата звернення: 21.02.2025).
3. Піддубна М. І. Воєнні злочини в кримінальному праві України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2014. – Вип. 27. – С. 123–126. – [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39705/1/ВОЄННИ%20ЗЛОЧИНИ%20В%20КРИМІНАЛЬНОМУ%20ПРАВІ%20УКРАЇНИ.pdf> (дата звернення: 21.02.2025).
4. Садова Т. С. Міжнародні воєнні злочини проти довілля: кримінально-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Одеса, 2021. – 220 с. – [Електронний ресурс]. URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/razovi_spec_vcheni_rady (дата звернення: 21.02.2025).

5. Галабала І. П. Кримінально-правова охорона військової дисципліни в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Львів, 2013. – 20 с. – [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/208/1/galabala%20dus.pdf> (дата звернення: 21.02.2025).
6. Matthew S., Griffith J. Military Justice and the Law of War in NATO Countries // *Journal of Military Law*. – 2020. – Vol. 45, No. 2. – P. 105–128.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 21.02.2025).
8. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 21.02.2025).
9. Рубашченко М. А. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проєкті нового Кримінального кодексу України // Вісник асоціації кримінального права України. – 2022. – № 3. – С. 45–58. – [Електронний ресурс]. URL: <https://vakp.nlu.edu.ua/article/view/266927/264808> (дата звернення: 21.02.2025).
10. Басиста І. В., Гаврилюк Л. В., Гутник А. В., Хумра А. Я. Використання цифрових даних з відкритих джерел під час розслідування кримінальних правопорушень: окремі аспекти // Науково-інформаційний вісник. – 2024. – Вип. 17(29). – С. 227–243. – [Електронний ресурс]. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/> (дата звернення: 21.02.2025).
3. Piddubna, M. I. (2014). *Voenni zlochyyny v kryminalnomu pravi Ukrainy* [War crimes in Ukraine's criminal law]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 27, 123–126. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39705/1/BOENNI%20ZLOCHYNY%20V%20KRIMINALNOMU%20PRABI%20UKRAINI.pdf>
4. Sadova, T. S. (2021). *Mizhnarodni voenni zlochyyny proty dovkillia: kryminalno-pravovi aspekty* [International war crimes against the environment: Criminal-legal aspects] (PhD dissertation). Odesa. Retrieved from https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/razovi_spec_vcheni_rady
5. Halabala, I. P. (2013). *Kryminalno-pravova okhrona viiskovoi dysypliny v Ukraini* [Criminal-legal protection of military discipline in Ukraine] (PhD dissertation). Lviv. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/208/1/galabala%20dus.pdf>
6. Matthew, S., & Griffith, J. (2020). Military justice and the law of war in NATO countries. *Journal of Military Law*, 45(2), 105–128.
7. Criminal Code of Ukraine. (2001). *Law of Ukraine No. 2341-III, April 5, 2001*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
8. Law of Ukraine on the legal regime of martial law. (2015). *Law of Ukraine No. 389-VIII, May 12, 2015*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
9. Rubashchenko, M. A. (2022). *Kryminalni pravoporushennia proty derzhavnoi bezpeky v proiekti novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Criminal offenses against state security in the draft of the new Criminal Code of Ukraine]. *Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 3, 45–58. Retrieved from <https://vakp.nlu.edu.ua/article/view/266927/264808>
10. Basysta, I. V., Havryliuk, L. V., Hutnyk, A. V., & Khytrova, A. Ya. (2024). *Vikorystannia tsyfrovyyh danyh z vidkrytykh dzherel pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen: okremi aspekty* [Use of digital data from open sources in criminal investigations: Some aspects]. *Scientific-Informational Bulletin*, 17(29), 227–243. Retrieved from <https://visnyk.iful.edu.ua/>

References

1. Haritonov, S. O. (2019). *Viiskovi zlochyyny: poniattia, systema ta problemy kvalifikatsii* [Military crimes: Concept, system and qualification problems] (Doctoral dissertation). Kharkiv. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16872>
2. Kolodiaznyi, M. H. (2013). *Viiskovi zlochyyny v Ukraini: determinatsiia ta zapobihannia* [Military crimes in Ukraine: Determination and prevention]. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4, 191–197. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6457>

Lavronov R. P. The Subjective Aspect of Military Offenses Related to the Use and Storage of Military Property

The article provides a comprehensive analysis of the subjective aspect of military offenses related to the use and storage of military property, considering theoretical approaches, law enforcement practices, and international experience. The concept of the subjective aspect of military crimes, its structural elements, and forms of guilt, which play a crucial role in the criminal-legal qualification of military personnel's actions, are examined. The study explores the distinction between intentional and negligent offenses in the military sphere, which is fundamental for determining the degree of responsibility of individuals who commit offenses related to military property.

The normative and legal framework of Ukraine regarding criminal liability for military offenses is analyzed, highlighting key issues in law enforcement practices and outlining ways to address them. The article identifies gaps in current legislation, particularly the lack of clear criteria for differentiating between intentional and negligent harm to military property. The analysis of judicial practice in the qualification of military offenses demonstrates inconsistencies in the interpretation of the subjective aspect of crimes in different court rulings.

Special attention is given to the psychological factors influencing the formation of military personnel's guilt under combat conditions. It is established that combat stress, psycho-emotional exhaustion, and extreme service conditions can significantly impact a soldier's ability to comprehend the nature and consequences of their actions. The study suggests expanding the mechanisms for conducting military psychological examinations, allowing for a more objective assessment of military personnel's responsibility in cases of violations related to military property.

A comparative analysis of international approaches to regulating military offenses, particularly the practices of NATO and the European Union, has been conducted. The findings indicate that countries with developed military justice systems implement specialized military tribunals, enabling a more effective review of military personnel's cases.

European Union countries emphasize differentiating levels of responsibility and utilizing specialized expert assessments to determine the subjective aspect of crimes.

Practical recommendations have been developed for improving criminal-legal regulation of military offenses in Ukraine. It is proposed to introduce a separate institution of military courts to handle violations within the military sector and to refine the Criminal Code of Ukraine to incorporate a differentiation of responsibility for military offenses based on the degree of guilt and combat conditions. The necessity of integrating mandatory military psychological examinations into the qualification of military offenses is substantiated, ensuring the consideration of extreme conditions' impact on soldiers' behavior.

The research results obtained have practical significance for enhancing criminal legislation, judicial practice, and law enforcement mechanisms in the military sphere. The proposed measures will contribute to strengthening military discipline, increasing the effectiveness of combating military offenses, and harmonizing national legislation with international standards.

Key words: *military offenses, subjective aspect of crime, criminal liability, military property, military justice, intent, negligence, combat conditions, military tribunals, law enforcement practice, psychological examination, international standards, crime qualification, criminal legislation, military court.*